

УДК 323

ББК 66.3 (4Укр)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР
(на прикладі м. Івано-Франківська)****Л. Я. Венгринюк**

*Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника;
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-61-46; e-mail: sunset.0718@gmail.com*

Статтю присвячено висвітленню реалізації політики пам'яті на регіональному рівні. На основі аналізу маркування місцевого простору та комеморативних заходів розглянуто діяльність органів місцевого самоврядування в царині політики пам'яті. Проаналізовано процес ідеологічної деколонізації пам'яті від радянського минулого, що відбувається через руйнування чи переозначування найпомітніших символічних маркерів.

Ключові слова: політика пам'яті, місця пам'яті, комеморативні практики, Івано-Франківськ.

Розбудова демократичної і правової держави потребує активізації зусиль органів місцевого самоврядування, спрямованих на розвиток духовності й виховання патріотизму та поваги до історичної спадщини громадян України. Одним з елементів реалізації цього завдання є дослідження й популяризація історичної пам'яті та вибудування чіткої політики пам'яті. Політика пам'яті являє собою тривкий елемент культурного ландшафту, складову частину тих уявлень, які формують самосвідомість людини в процесі її соціалізації на певній території; основу уявлень про особливості історичного розвитку певної країни та її регіонів; увесь комплекс пам'яток з відповідним інституційним оформленням їх охорони, вивчення, пропаганди, все те, що забезпечує тривкий зв'язок минулого й сучасності з відповідною проекцією у майбутнє. Пам'ять історична в її регіональному вимірі являє собою надзвичайно складний феномен суспільної свідомості, що входить як у сферу суспільної психології, так і в царину ідеології. Вона включає в себе як матеріальні залишки минулого, так і відповідні символи, міфи, історіографічні уявлення [17]. Будучи таким потужним елементом свідомості, що має значний вплив на політичні вподобання, орієнтації та активність громадян, політика пам'яті входить у сферу особливого зацікавлення політичної влади загалом і органів місцевого самоврядування зокрема. Останнє обумовлюється компетенцією цих органів, адже відповідно до ст. 37 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) ву-

лиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту, відносяться до самоврядних повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад [5]. У цьому контексті доречною буде згадка про топонімічну політику органів місцевого самоврядування, адже однією з її функцій є реалізація політики збереження пам'яті. За її допомогою можна розв'язувати ряд завдань, а саме: зберігати й популяризувати історію міста і регіону як серед мешканців, так і гостей; виховувати молоде покоління на конкретних прикладах, гідних поваги і наслідування, і т. д [9, с. 311]. Саме тому одним із напрямів діяльності органів місцевого самоврядування в соціокультурній сфері мають бути підвищення національно-духовного рівня особистості, збереження, охорона та відновлення пам'яток історії [1, с.237-238].

Один із важливих напрямів у дослідженнях міської політики пам'яті (котру реалізують органи місцевого самоврядування) полягає у вивченні символічної структури дискурсів про минуле, втілених у різноманітних маркерах та місцях пам'яті. Саме за їхньою допомогою на місто проектується певні образи. Різні моделі минулого – офіційний історичний дискурс, створений панівною елітою, як і альтернативні, створені іншими акторами – вписуються в міський простір за допомогою назв вулиць, пам'ятників, меморіальних таблиць, музеїв, архівів, ЗМІ тощо [16, с.75].

Метою статті проілюструвати діяльність органів місцевого самоврядування в царині політики пам'яті, яку здійснюють на основі аналізу маркування місцевого простору (маркери та місця пам'яті м. Івано-Франківська) і комеморативних заходів. Відповідно до поставленої мети дослідження слід виконати такі завдання:

- проаналізувати процес встановлення та демонтажу пам'ятників;
- розглянути рішення місцевої ради щодо перейменування вулиць;
- простежити перебіг комеморативних заходів у місті.

Наше дослідження символічного простору м. Івано-Франківська розпочинається з аналізу пам'ятників.

Пам'ятники споруджують переважно в місцях, відкритих і доступних для широкого огляду. Вони слугують не лише для увіковічнення певної історичної події чи особи, а також нагадуванням про причини/мотиви, чому і хто їх спорудив.

Церемонія покладання квітів до пам'ятників чи інші комеморативні ритуали покликані не лише утверджувати героїчне минуле, яке вони презентують, а й метафорично наголошувати на тягlostі історичного минулого спільноти. Їхнє завдання – постійно відтворювати колективну пам'ять групи. Пам'ятники відіграють суттєву роль у репрезентації і легітимізації панівних ідеологій та історичних моделей минулого. В такий спосіб міський простір стає підпорядкованим політиці пам'яті домінантною групи, яка прагне запровадити контроль над ним завдяки уніфікації

символічної репрезентації історичного минулого та вилучення чи маргіналізації інших «пам'ятей» і символів. Водночас недомінантні групи, якщо їм не дозволено відкрито маркувати свою присутність у міському просторі, використовують різні стратегії опору (від пасивного неприйняття і переозначення до актів вандалізму), щоб «висловити» своє бачення минулого.

Політика пам'яті і комеморацийні стратегії охоплюють не лише спорудження пам'ятників, а також деконструювання чи (пере)означення всіх символів, що репрезентують попередні режими і суперечать новому історичному метанаративові. Цей процес охоплює не лише активне забування, а й пригадування [16, с.75-76].

Процес ідеологічної деколонізації пам'яті від радянського минулого часто набував форми руйнування чи переозначування найпомітніших символічних маркерів. Про це свідчить таблиця.

Таблиця. Пам'ятники радянської епохи і періоду незалежності в м. Івано-Франківську

Пам'ятники радянської епохи	Сучасні пам'ятники
Леніну	І.Франкові
Танки Т-34	В.Стефанику
Ракета проти Вірменської церкви	Т.Шевченкові
Літак Гагаріна	В.Чорноволу
Братам Майданським	С.Бандері
Монумент слави	С.Ленкавському
Обеліск	Є.Коновальцеві
Пам'ятник поблизу адмінбудинку ОДА	П.Орлику
Погруддя Шевченка	Пам'ятник на честь проголошення ЗУНР
Погруддя Франка	Страченим українським націоналістам
	Борцям за волю України
	Пам'ятник жертвам нацизму

У багатьох містах після проголошення незалежності України радянські пам'ятники вибірково зносили [16, с.78]. Так обласний центр Прикарпаття Івано-Франківськ не став винятком. Спочатку було демонтовано пам'ятник В. Леніну (1990), а згодом і «квазітехнічні» пам'ятники (танки Т-34, ракету проти вірменської церкви, літак Гагаріна); завершився цей процес демонтажем пам'ятника членам КПЗУ братам (Петро, Василь, Дмитро і Степан) Майданським, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Натепер з-поміж пам'ятників радянського періоду збереглися Монумент слави, Обеліск (з нього було знято лише червону зірку), пам'ятник поблизу адмінбудинку Івано-Франківської міськради й ОДА, а також погруддя Т. Шевченка та І. Франка [12].

На прикладі цих меморіалів (дослідження політичного складника ще попереду – порівняно з іншими західноукраїнськими обласними центрами) також можемо простежити необхідність розрізнення між локальними і етнічними акторами у політиці пам'яті міста. На загальнонаціональному рівні офіційна влада скоріше намагається перетворити «старі» радянські свята (День Перемоги як центральне свято) на нові українські і так зняти конфлікт між радянською історичною ідентичністю та новою українською лояльністю. Проте паралельно з ними постали нові пам'ятники, що героїзують міф про борців ОУН–УПА, який є важливим складником регіональної моделі українського національного мислення й колективної пам'яті мешканців Західної України [16, с.79].

Видимим втіленням практики символічного маркування міського простору було спорудження 14-ти нових пам'ятників упродовж 17-ти років. Найбільшу частину новоспоруджених монументів присвячено українським історичним діячам чи подіям. Зокрема в місті спорудили пам'ятники та пам'ятні знаки українським письменникам і поетам: Іванові Франку, Василеві Стефанику (1995), Тарасові Шевченку (2011); громадсько-політичним діячам: В'ячеславові Чорноволу (2007), Степанові Ленкавському (2010), Степанові Бандері (2009), пам'ятник на честь проголошення ЗУНР (який містить барельєфи Євгена Петрушевича, Дмитра Вітовського, Лева Бачинського і Костянтина Левицького) (2004), Євгенові Коновальцю (2012), Пилипові Орлику (2012).

В Івано-Франківську також було зведено монументи, присвячені жертвам нацистського і радянського режимів: страченим українським націоналістам (2003), борцям за волю України (2003) та пам'ятник жертвам нацизму (2011). Останній адресовано жертвам загалом, не вирізняючи окремих етнонаціональних спільнот [12].

Аналіз особливостей встановлення пам'ятників у м. Івано-Франківську в новітній час свідчить про тенденцію переваги артикуляції героїчно-національної минувшини в міському просторі. До того ж цей процес демонструє не тільки активне залучення органів місцевого самоврядування до історичної пам'яті та її інституційне оформлення і матеріалізований вияв, а й конструювання політики пам'яті на її основі образу конкретного міста та збірної/окремленої ідентичності його містян.

Іншим складником маркування місцевого простору є перейменування вулиць. Практика давати назви вулицям і площам також відіграє важливу роль у символічному кодуванні міського простору і (пере)означенні минулого в щоденному житті сучасного суспільства. Назви вулиць відіграють навіть більшу роль у техніках політики пам'яті, що дисциплінують, аніж пам'ятники чи меморіальні таблиці. Меморіальні таблиці, якщо їх не артикулюють у ритуалах комеморації чи не включають у громадське життя міста, скоро стають «природними» маркерами міського простору, частиною автоматизованого сприйняття натовпом перехожих і «зникають» з їхньої уявної мапи міського ландшафту.

Відповідно вони залишаються помітними лише для ока «чужого» і «туриста». Водночас референція до назв вулиць інтегрована в щоденний досвід жителів міста, які постійно звертаються до назв вулиць, коли заповнюють бюрократичні форми, просять водія зупинитися, пояснюють місцезнаходження чогось і т. д. [16, с.87].

Розглядаючи назви вулиць міста Івано-Франківська зазначмо, що радянський період залишив значний відбиток на цьому складникові міського простору. Хоча після здобуття Україною незалежності розпочалась активна робота з перейменування вулиць. За підрахунками історика-краєзнавця П. Арсенича, у 1994 р. 115 вулиць Івано-Франківська носили назви російських, 75 – українських і 15 західноєвропейських діячів. Понад 50 вулиць було названо іменами учасників Великої Вітчизняної війни, а 30 – революційного руху та громадянської війни, партійно-радянських діячів, які не мали ніякого стосунку як до історії міста, так і краю. Тому міськвиконком спільно з депутатською комісією із залученням громадськості ухвалив декілька рішень про перейменування вулиць. Отже, станом на 1996 р. було замінено 84 старі назви, а на 2012 р. 152 вулиці отримали нову назву [7].

Перейменування вулиць відбувалося в значно більших масштабах, ніж ліквідація/спорудження пам'ятників і таблиць. Якщо 2/3 споруджених у радянський час пам'ятників і таблиць існують у незалежній Україні, то більшість назв вулиць, що творили радянський образ міста, змінено. Як наголосили Я. Грицак і В. Сусак, «основний задум полягав не лише в тому, щоб створити український образ міста, й у тому, щоб популяризувати й закорінювати у масовій свідомості українську історичну пам'ять. Перевагу віддавали іменам українських історичних постатей, тотально замовчуваних у радянський період. Ці імена надавали центральним і найзаселенішим вулицям з інтенсивним транспортним зв'язком. Інший принцип полягав у тому, щоб заповнювати певні райони наборами імен, що становлять певний розділ української національної історії» [16, с.90].

Аналізуючи детальніше процес перейменування вулиць, варто зазначити, що перевагу надають перш за все діячам модерної історії України XIX-XX сторіч. Так, у мікротопоніміці міста з'явилися вулиці Вагилевича, Вітовського, Волошина, Грушевського, Донцова, Коновальця, Ленкавського, Міхновського, Мельника, Павлика, Петлюри, Петрушевича, Бандери і т. д. [6].

Епоху козаччини представлено власне самою вулицею Козацькою, а також вулицями, перейменованими на честь українських гетьманів: Виговського, Мазепи, Орлика, Сагайдачного, Полуботка та ін. [7; 14].

Ще одну групу перейменованих вулиць становлять вулиці присвячені діячам мистецтв, яких замовчували чи забороняли в радянський період. До неї належать вулиці Заливахи, Курбаса, Маланюка, Миколайчука, Симоненка, Стуса, Труша та ін. Слід відзначити, що до цього пе-

реліку недавно доєдналася вулиця Юрія Ілленка (рішення міської ради від 07.07.2011) [6; 3].

Іншу групу становлять вулиці, яким було відновлено їхні історичні назви, а саме вулиці Бельведерська, Вірменська, Галицька, Княгинин, Тринітарська, Цеклера та ін. Особливу увагу привертає саме остання вулиця, адже вона носить назву людини, що її заснувала, – Теодора Цеклера, який за походженням був німцем. Варто зазначити, що ініціатором перейменування було Товариство галицьких німців [3; 11].

Ще одну групу вулиць названо іменами видатних українських науковців, це: вулиці Ак. Гнатюка, Горбачевського, Гаморака, Пулюя та ін. Віднедавна до цього «пантеону» приєдналась і вулиця Кубійовича (рішення міськради від 24.04.2012) [6; 15].

Останню групу становлять вулиці, перейменовані на честь видатних представників краю: Бобикевича, Красівського, Пашницького, Оленицького, Озаркевича, Сосенка та ін. Останньою до цього переліку приєдналась вулиця Дарії Цвек, найвідомішої українського кулінарки, що мешкала в Івано-Франківську [3; 14].

Завершуючи аналіз мікротопоніміки міста Івано-Франківська, варто відзначити, що тут усе-таки панує україноцентричний підхід, хоча й присутній елемент відновлення історичних назв вулиць, що репрезентує наявність слідів інших національних груп у маркуванні простору міста. Домінування україноцентричного підходу в маркуванні простору пояснюється етнополітичною концепцією Р. Брюбейкера, який розвиває поняття «держави, що націоналізується». Націоналізаційна держава є державою певної етнокультурної «центральної нації» та для цієї нації, чії мову, культуру, демографічне становище, економічний добробут і політичну гегемонію повинна підтримувати держава. Її ключовими елементами є почуття «власності» над державою, притаманні певній етнокультурній нації, яка вважається відмінною від громадян чи постійного населення загалом, та «коригуючий», чи «компенсаційний», аспект використання влади держави для підтримки специфічних (і попередньо недостатньо обслуговуваних) інтересів [2, с.147]. За висновками науковця держави, які виникли внаслідок розпаду багатонаціональних держав чи імперій, часто постають саме як націоналізаційні, активізуючи увагу на «домінантному» етносі у певних питаннях. Саме цей «компенсаційний» аспект (який є однією з ознак «держави, що націоналізується») прослідковується у маркуванні місцевого простору, таким чином коригуючи попередній стан речей.

У сучасному глобалізованому світі зростає вага пам'яті як символічного капіталу, який дозволяє зцементувати ідентичність спільнот, що вже існують, та долучатися до створення ідентичностей нових. У цьому процесі – творенні ідентичності завдяки пам'яті вагому роль відіграють комеморативні практики, що виступають як засобом для пере-

гляду сегментів історичної пам'яті, що існує, так і для створення нової пам'яті замість старих традицій і міфів [10].

У ході церемоній вшанування пам'яті (комеморативних практик) спільноті нагадують про її ідентичність, згадують, запам'ятовують і передають прийдешнім поколінням у певний спосіб організований колективний варіант особистої та когнітивної пам'яті.

У церемоніях не лише передбачається існування зв'язку з минулим завдяки високому ступеню їхньої формалізації і чіткому дотриманню процедури, місця й часу; вони ще й мають декілька визначних рис — неприховано декларують свою наступність і те, що вони увіковічують пам'ять про зв'язок з минулим, а також мають характер ритуальної інсценізації (втілення заново) [8].

Такі параметри комеморативних практик підкреслюють їх визначальну важливість у процесі формування спільної пам'яті й відповідно політики пам'яті.

Розпочинаючи аналіз комеморативних заходів, які проводила івано-франківська міська влада, варто наголосити на тому, що протягом цього року вона провела понад 50 заходів, які мали вшанувати ті чи ті персоналії, а також пам'ятні події. Загалом усі ці заходи можна об'єднати в декілька груп [13].

До першої можна віднести церемонії вшанування пам'яті видатних діячів різних галузей мистецтва – 100-річчя від дня народження А. Малишка, 75-річчя від дня народження М. Ткача, 105-річчя від дня народження Олега Ольжича, 200-річчя від дня народження Є. Гребінки, 140-річчя від дня народження Б. Лепкого, 198-річчя від дня народження Т. Шевченка, 156-річчя від дня народження І. Франка і т.д.

Другу групу становлять комеморативні заходи, пов'язані з іменами видатних українських діячів ХІХ-ХХ століть – 103-річниця від дня народження С. Бандери, 100-річчя від дня народження Я. Стецька, 100-річчя від дня народження О. Гірника, 62-га річниця загибелі Р. Шухевича та ін.

До третьої групи можна віднести колективне вшанування героїв певних подій: день пам'яті героїв Крут, день українських політ'язнів, день пам'яті борців за волю України, день Героїв, день пам'яті розстріляних фашистами членів ОУН, вшанування учасників бойових дій на території інших держав та виведення військ з Афганістану, день пам'яті жертв Голодомору і т.д.

Четверту групу становлять заходи, пов'язані зі створенням патріотичних військових формувань чи прототипів незалежної України – 70-та річниця створення УПА, 69-річчя з дня створення дивізії СС «Галичина», 94-та річниця проголошення ЗУНР, 71-ша річниця відновлення Української держави та ін.

До п'ятої групи слід віднести державні свята та похідні від них: День Незалежності, День Конституції, День Прапора, 150-річчя з дня написання Державного Гімну і т. д.

Останню групу становлять церемонії вшанування пам'яті, які так чи інакше пов'язані з радянським минулим: День Перемоги, день партизанської слави, 68-ма річниця визволення міста від німецько-фашистських загарбників, 125-річчя від дня народження С. Ковпака [13].

Підсумовуючи аналіз комеморативних практик Івано-Франківської міської ради, зазначмо, що тут, як і у випадку з перейменуваннями вулиць, переважають церемонії вшанування пам'яті персоналій і подій модерної української історії та взагалі майже відсутні комеморативні заходи, пов'язані з представниками інших національних груп. Разом з тим на території міста все-таки є пам'ятний знак полякам – жертвам комуністичних репресій та війн (у центральному сквері), також меморіальна дошка німецькому пасторові Теодорові Цеклеру (на ЗОШ №11). В той же час у місті відсутні будь-які пам'ятні знаки, присвячені єврейській спільноті, хоча свого часу вона становила 50% населення міста.

Завершуючи аналіз політики пам'яті на прикладі міста Івано-Франківська, відзначмо досить активну і вагомую роботу місцевої влади у цьому руслі з часів здобуття Україною незалежності. Незважаючи на домінуючий україноцентричний підхід у цій галузі, не слід забувати про незначні ознаки інших національних груп, які поступово почали з'являтися у міському просторі.

Література

1. Богомаз К. Роль органів місцевого самоврядування в управлінні соціокультурним розвитком / К. Богомаз // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 3(33). – С. 237–242.
2. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі / Роджерс Брюбейкер; [пер. з англ. О. Рябов]. – Львів : Кальварія, 2006. – 280 с.
3. Вулиці Івано-Франківська [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
4. Вулицю Відкриту перейменувати на вулицю Ю. Ілленка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.if.ua/news/16085.html> Дата звертання: 18.11.2012 р.
5. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page2> Дата звертання: 18.11.2012 р.
6. Історія назв вулиць Івано-Франківська [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ivfrankivsk.if.ua/menu.php?id=4906> Дата звертання: 18.11.2012 р.
7. Історія створення вулиць Івано-Франківська [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ivfrankivsk.if.ua/menu.php?id=3004> Дата звертання: 18.11.2012 р.

8. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають [Електронний ресурс] / Пол Коннертон; [пер. з англ. С. Шліпченко]. – К: Ніка-Центр, 2004.– 184 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm> Дата звертання: 18.11.2012 р.
9. Меляков А. В. Топонімічна політика органів місцевого самоврядування в Україні / А. В. Меляков // Теорія і практика державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – Вип. 2(37). – С. 311–319.
10. Огієнко В. І. Меморіальна політика вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal///Soc_Gum/Gileya/2012.../110_doc.pdf Дата звертання: 18.11.2012 р.
11. Офіційний веб-сайт м. Івано-Франківська Франківська [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/news/1752/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
12. Пам'ятники Івано-Франківська [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
13. План заходів Івано-Франківської міської ради на 2012 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/news/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
14. Рішення міської ради від 17.03.2010 р. [про перейменування вулиць Джерельна, Танкістів, Голуба та встановлення пам'ятника Руській Трійці] [Електронний ресурс] / Івано-Франківська міська рада. – Режим доступу: <http://www.namvk.if.ua/rishses/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
15. Рішення міської ради від 24.04.2012 р. [про перейменування вулиці Електричної] [Електронний ресурс] / Івано-Франківська міська рада. – Режим доступу: <http://www.namvk.if.ua/rishses/> Дата звертання: 18.11.2012 р.
16. Серета В. В. Місто як Liev de Memoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова / В. В. Серета // Вісник Львів. У-ту. Сер. Соціологія. – 2008. – №2. – С. 73–99.
17. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Юрій Шаповал / Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1230112797> Дата звертання: 18.11.2012 р.
Стаття надійшла до редакційної колегії 12.12.2012 р.
Рекомендовано до друку докт.політ.наук, професором Монолатієм І.С., докт.політ.наук, професором Наумкіною С.М. (Одеса)

**THE IMPLEMENTATION OF THE POLITICS
OF MEMORY: REGIONAL DIMENSION
(example of Ivano-Frankivsk)**

L. Ya. Vengryniuk

*Prekarpathian National University named after V.Stefanyk;
76025, Ivano-Frankivsk, Shevchenko str.,57;
ph.: +380 (342) 59-61-46; e-mail: sunset.0718@gmail.com*

Article is devoted to the implementation of politics of memory at the regional level. Based on the analysis of local space labeling and commemorative practices considered local governments in the area of the politics of memory. Analyzed the process of ideological decolonization of the memory from Soviet past which is realised by destruction or redefinition the most visible symbolic markers.

Key words: *politics of memory, memory's, places, commemorative practice, Ivano-Frankivsk.*